

13. Сабо Т. Лекція президента Відомства угорців за кордоном в період 1998-2002 років / Т. Сабо [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.htmh.hu/paneu.htm.
14. Смоляк В. Ф. У силовому середовищі. Військова могутність суміжних держав як проблема геополітичного визначення України / В. Ф. Смоляк // Політика і час : щомісячний суспільно-політичний журнал. - 2000. - № 7-8. - С. 13-14.
15. Ткач Д. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій : [монографія] / Д. Ткач. - К. : МАУП, 2004. - 480 с.
16. Товт М. Визначення поняття "корінний народ" і "національна меншина" у міжнародних документах / М. Товт // Кримські татари: "національна меншина" або "корінний народ" : матеріали круглого столу. - К., 1999. - С. 43-48.
17. Товт М. Проблеми угорської національної меншини в сучасній Україні / М. Товт // Нова політика. - 1997. - № 3. - С. 24-27.
18. Яровий В. І. Новітня історія країн Східної Європи (40-90-ті рр. XX ст.) / В. І. Яровий. - К. : Либідь, 1997.
19. Яровий В. І. Історія західних та південних слов'ян у XX ст. / В. І. Яровий. - К. : Либідь, 1996.
20. Magyarok a világban. Kérből-medence (Kézicsony a Kérből-medenciben, Magyarországon határain kívül és Magyarországon) / Sorozatfőszerkesztő dr. Kasza Sándor. - Budapest Ceba Kiadó, 2000. - 803 old.
21. Nemzetközi tudományos konferencia // Kérből igitás. - 2000. - december 2. - Old.1-2. 19; Varjú F. Autonómia akár az emigráns ruszin kormány / F. Varjú // Nepszava. - 1993. - június 10. - Old. 2.
22. Vendégünk-volt-Petschnig-Maria-Zita [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.kti.hu/index.php/news/255/79/>.
23. Valasztasi_eredmenyek_2010_97_5 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://magyarparlament.blog.hu/2010/04/25/>.
24. Uhorshchyna-mobilizáie-uhortsiv-Zakarpatia-na-borotbuza-avtonomiiu [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakarpatya.net.ua/ukr-news-75085>.
25. Usi-dii-po-stvorenniu-uhorskoj-avtonomii-na-Zakarpatii-kontroluvatyme-uriad-Uhorshchynu [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakarpatya.net.ua/ukr-news-75105>.
26. Uhorshchyna-na-18-zbilshyt-vytraty-na-pidtrymku-uhortsiv-v-Ukraini [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakarpatya.net.ua/ukr-news-76096>.

V. Andreyko

THE ROLE AND PLACE OF HUNGARIAN NATIONAL MINORITY IN THE UKRAINIAN-HUNGARIAN INTERSTATE RELATIONS

The article deals with the process of formation and development of the Ukrainian- Hungarian interstate relations. The role and place of Hungarian national minority at the formation of the Ukrainian-Hungarian cooperation are considered. The author has tried to expose the peculiarities of Hungarian minority activities in Ukraine analyzing the foreign policy of Hungary about Hungarian who lives outside their ethnic native land.

Key words: hungarian national minority, Ukrainian-hungarian cooperation, ethnic native land, foreign policy activity.

© В. Андрейко

Надійшла до редакції 21.12.2011

УДК 355.01(477) "19"

АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВОГО БУДІВНИЦТВА ПЕРІОДУ ГЕТЬМАНАТУ В НАУКОВИХ І МЕМУАРНО- АНАЛІТИЧНИХ ПРАЦЯХ ВІЙСЬКОВИХ ІСТОРИКІВ МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИЛІТТЯ

РОМАН МЕЛЬНИК,

кандидат історичних наук, асистент кафедри історії України та етнокомунікації
Національного університету "Львівська політехніка"

Стаття присвячена проблемі, яка пов'язана з аналізом військового будівництва доби Гетьманату в українській мілітарній літературі 20-30-х рр. ХХ ст. Показано основні концептуальні підходи військових дослідників до вивчення історичного досвіду національного будівництва збройних сил періоду існування Української Держави гетьмана Павла Скоропадського.

Ключові слова: військове будівництво, наукові й мемуарно-аналітичні праці, Гетьманат, військова еміграція, П. Скоропадський.

Постановка проблеми і стан її вивчення. В історії кожного народу є періоди, які ставлять перед ним доленосні завдання, від яких залежить ціла

епоха його подальшого розвитку та існування. Саме тоді надзвичайно актуальним стає звернення до історичного досвіду минулого. Його знання не лише

відкриває перспективу в практичній діяльності, а й дає можливість урахувати помилки, допущені в той час, й уникати їх надалі.

Розвиток історичної науки в незалежній Україні засвідчив чималі здобутки дослідників новітньої доби. Завдяки сприятливим умовам історики створили потужний пласт наукових робіт, які розкривають проблему військового будівництва періоду національної революції 1917-1921 рр. До таких робіт належать праці В. Голубка [2], М. Литвина [10], Ю. Науменка [10], Б. Якимовича [23], В. Сергійчука [16], В. Кондратюка [9], О. Фуртеса [20]. Водночас поза межами ґрунтовних узагальнень залишилось питання, пов'язане з вивченням історичного досвіду військового будівництва доби гетьмана П. Скоропадського в наукових і мемуарно-аналітичних працях військових дослідників міжвоєнного періоду.

Мета цього дослідження полягає в аналізі концептуальних підходів до основ військового будівництва доби Гетьманату в студіях військових істориків 20-30-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У міжвоєнний період ХХ ст. в середовищі військової еміграції сформувалася когорта військових істориків і дослідників минувшини, які утворили низку центрів української історичної науки та видавництва у Європі та Америці, зокрема у Варшаві, Празі, Відні, Берліні, Парижі, Вінніпезі. У кількарічному інтернуванні військовики напрацювали поважний пласт військової літератури, яка дала потужний поштовх розвитку українській військово-історичній науці. Так, у 20-30 рр. ХХ ст. були зорганізовані спеціальні наукові установи, які працювали над її розробкою, видавали окремі монографічні роботи, статті, збірники документів, спеціальні військово-історичні журнали. Домінантою узагальнювальних досліджень і мемуарно-аналітичних праць військовиків була історія української революції 1917-1921 рр. та аналіз військового будівництва тієї доби [12, с. 97].

Історію збройних сил Української Держави гетьмана П. Скоропадського широко відображено в українській мемуаристиці. Особливе місце тут займають спогади вищого керівництва гетьманської армії: головнокомандувача армії і флоту Української Держави гетьмана П. Скоропадського, товариша військового міністра генерала О. Грекова, начальника штабу генерала Б. Стелецького. Спогади учасників тих подій підтверджують, що чималу роль у правовому регулюванні розбудови Української армії і флоту відіграло окупаційне командування в особах генерал-фельдмаршала фон Ейхгорна та В. Гренера. Окупаційна влада контролювала формування військових частин, їх дислокацію, переміщення тощо й не дозволяла Україні створити будь-яку армію.

Цінним джерелом у вивченні проблеми військового будівництва доби Гетьманату є "Спогади" П. Скоропадського, особливість яких, на думку відомого українського критика Я. Пеленського, "полягає в тому, що вони висвітлюють епоху і діяльність автора з позицій поміркованого консерватизму, культурного і політичного елітаризму та демократизму. Вони є цінними документами історії також тому, що на відміну від української мемуарної літератури, яка традиційно розглядала проблему Української революції 1917-1921 рр. у статичний спосіб, їх автор підходить до справи стратегічно, з позицій динамічної перспективи професійного військовика-генерала" [17, с.18]. У спогадах гетьман описує свою діяль-

ність у створенні основ майбутньої армії - восьми корпусів за кількістю губерній в Україні. Як згадував гетьман, "вісім корпусів лягали на Україну досить легким тягарем: 0,05 % мирного населення призивалося у війська, що за порівняльною таблицею чисельності армії мирного часу всіх європейських держав, у жодній країні не було такої тяготи для країни. Водночас 8 корпусів, при правильній розробці всієї системи мобілізації, могли дати в майбутньому дуже серйозну армію України" [Там само, с. 179]. Гетьман у спогадах значну увагу звертає на проблему будівництва військово-морського флоту, а також заходи, які вживалися, щоб повернути від німців українські кораблі [Там само, с. 261-262]. За свідченнями О. Удовиченка, гетьман із перших днів перебування при владі розпочав енергійні заходи щодо повернення флоту України. Здійснивши формування української структури флоту, він вирішив не створювати окремого морського міністерства, а об'єднав військове та морське відомства в єдиний орган, підпорядкований військовому міністру. Для цього запроваджувалась посада товариша військового міністра [Там само, с. 46]. Загалом, як згадує П. Скоропадський, створення Військово-Морських сил проходило мляво, бо сама їх основа - Чорноморський флот майже припинив своє існування: більшу частину матросів було демобілізовано, офіцерський корпус під час більшовицьких репресій частково знищений, а після приходу німців узагалі залишив службу, невизначеність ситуації з флотом зумовлювалася й невизначеністю територіальної приналежності Криму і Севастополя: чи відійде він до України, чи залишиться поза сферою її впливу [2, с. 33].

За свідченнями П. Скоропадського, станом на червень - початок липня 1918 р. Військове міністерство завершило організаційний етап формування армії: існували вищі армійські установи, розпочали роботу військові школи, були встановлені штатні розписи військових підрозділів. Наприкінці червня на території України нараховувалось у всіх частинах близько 60 тис. солдатів. За даними гетьмана, це не були в повному розумінні боєздатні одиниці, а формування, особовий склад яких за плату ніс варту на військових об'єктах [17, с. 189]. Найбоєздатнішими частинами Української армії були 25-тисячний "Запорізький корпус", а також 3-тисячна дивізія "Сірожупанників" [2, с. 33].

Аналізуючи військове будівництво доби Гетьманату, зауважимо, що значний інтерес становить цифровий матеріал щодо реорганізації "Запорізької" і створення "Сердюцької дивізії" та розбудови системи військової освіти. За даними П. Скоропадського, у червні 1918 р. розпочалася організація "Сердюцької дивізії" - першої регулярної частини Української гетьманської армії. Передбачалося, що вона комплектуватиметься на загальних підставах, але за умови, що призовники будуть вихідцями із родин заможних селян. Це робилося з метою нейтралізації більшовицької агітації, однак соціальний склад дивізії не гарантував їй антибільшовицького імунітету. Як зауважує гетьман, дивізія мала бути елітарною гвардійською частиною [17, с. 189].

Розбудова національної армії вимагала й підготовки військових кадрів. За розпорядженням гетьмана, в Україні відновлювались кадетські корпуси. "На моє переконання, - писав він, - це були зовсім непогані виховні заклади, у яких виховна частина

як-не-як стояла значно вище, ніж в установах народної освіти, люди виходили звідси і фізично, і духовно здоровими, пристосованими до засвоєння подальших наук, а головне, з певною витримкою" [Там само, с. 180]. Заходи гетьманського уряду в галузі військової освіти не завжди позитивно сприймалися серед молодшого офіцерського складу. Гетьман П. Скоропадський уважав, що прискорений вишкіл офіцерів через школи прапорщиків не задовольняє вимоги армії, а тому видав наказ про їх закриття, а офіцерів, які їх закінчили, увільнив від служби до резерву. Можливо, що з точки зору військового фахівця цей вишкіл був виправданим, однак у тогочасних умовах він відіграв негативну політичну роль. Оскільки основна частина офіцерів-українців власне й була випускниками таких шкіл, які усувалися від військової служби. Як зазначає генерал О. Удовиченко, "хоч молодь не мала належного військового знання, зате мала гаряче українське серце, повну відданість національній справі, готовність в кожную хвилину віддати своє життя за самостійність України. Уряд Гетьмана замість того, щоб пропустити цих молодих старшин через школи, віднести їх військовоє знання та створити з них молоді кадри Української армії, дає наказ про усунення їх з армії до резерву. Цей акт повністю відштовхнув від гетьмана українських старшин... Справді, найкращий і патріотичний елемент був позбавлений служити в рідній армії" [19, с. 46]. Із позицій військового автор дає досить кваліфіковану характеристику начальникової головного управління Генерального штабу полковникові О. Сливинському, головному начальнику воєнно-навчального відділу генералу М. Юнакову, військовому міністрові О. Рогозі, начальнику Морського штабу М. Максимову, товаришу військового міністра генералові О. Грекову та іншим. Досить цікаві роздуми у своїх спогадах подає генерал щодо планів створення Української армії з урахуванням геополітичного становища та місця збройних сил в системі національної безпеки Української держави та воєнної доктрини [Там само, с. 98-99], згідно з якими головним противником України в майбутній війні виступали Радянська Росія і Румунія.

Протилежну оцінку діяльності гетьмана П. Скоропадського у створенні українських військових формувань подає на сторінках своїх військових мемуарів командир корпусу січових стрільців полковник Є. Коновалець. "Справа організації української армії виглядала препогано, - писав він. - Творено, що правда, штаби і військові управи, що дійсно вели солідну підготовчу працю для організації кількатисячної української армії. Але всю цю роботу вели не українці, а навпаки, у великій більшості люди ворожі українцям і всяким інтересам української нації. Отже, праця гетьманських штабів з фахово-військового боку дуже гарна, але з національного боку цілком непродуктивна і, що більше, небезпечна... Творення ж поодиноких українських військових частин почалось і скінчилось за гетьманування П. Скоропадського на Сердюцькій дивізії. Її творено кілька місяців накладом великих коштів та солідної підготовки. 1-ша Сердюцька дивізія була добре вишкolenна й мала прекрасний зовнішній вигляд. Але вона була мертвою машиною, без любові до свого старшинства, без усякого запалу. Коли ж прийшов момент війни та коли її, гетьманську гвардію, вислано на фронт, то вона ще перед зустріччю з про-

тивником масово розбіглась" [7, с. 26-27]. Значною мірою цю думку підтверджують і спогади посла Дону в Україні генерала Чечурякіна, який не належав до прихильників української державності. Він писав: "Уряд і особливо Гетьман, в душі безумовно прихильний Росії, боявся, як мені здавалося, творити українську армію, боявся національних настроїв цієї армії проти Росії" [2, с. 18].

Багато цікавого матеріалу про перші кроки штабу, зокрема про формування та принципи комплектування кадрів майбутньої Української армії містять неопубліковані мемуари начальника штабу гетьмана Б. Степецького. Біографічні дані свідчать, що автор брав активну участь у формуванні й підборі кадрів на військові посади до Генерального штабу. "Спочатку організуються вищі установи армії, - згадує Б. Степецький, - і потім організація проводиться до менших з'єднань - вся вага військової повинності лягла б майже виключно на заможній селянський клас, як найбільш "консервативний і найбільш стійкий елемент" [20, с. 70]. Б. Степецький згадував, що "для безпосередньої охорони уряду гетьмана були сформовані дві сотні гетьманського конвою (одна піша, друга - кінна), переважно з колишніх офіцерів" [Там само, с. 71]. Це були перші військові підрозділи, створені за часів Української держави гетьмана П. Скоропадського.

Багатьом військовим історикам імпонувала діяльність гетьмана П. Скоропадського, який у складних умовах німецької окупації розгорнув широке військово будівництво, перерване антигетьманським повстанням Директорії восени 1918 р. За свідченням О. Удовиченка, уже наприкінці червня, тобто за два місяці, Українська армія мала "Запорізький корпус" (3,5 тис. вояків), "Синю дивізію" (6 тис. багнетів), "Сіру дивізію" (4 тис.), відділ Січових Стрільців (3 тис.) - усього 35 тис. багнетів. Зважаючи на помилки Центральної Ради, уряд гетьмана "приступив до формування нової Української армії в складі 16-ти піших і 8-ми кінних дивізій. В першу чергу відновлено було та реорганізовано апарати Головного і Генерального Штабів. Як у першому, так і другому працювало до 150 старшин генерального штабу" [19, с. 40-43].

Широкомасштабну діяльність нового проводу України висвітлив М. Омелянович-Павленко у праці "На Україні 1917-1918". Насамперед він відзначив, що розбудовою війська займалися досвідчені й віддані українській справі генерали М. Юнаков, В. Зелінський, С. Дельвіг, О. Рогоза (військовий міністр), Г. Базильський, полковники О. Бурківський, М. Крат, О. Удовиченко, О. Алмазов та ін. Генерал-полковник звернув увагу на помилкову позицію Центральної Ради, коли навесні 1918 р. "вже ніхто не думав про відновлення Вільного Козацтва". Між тим, саме за Гетьманату "поруч з планами реорганізації армії стало на чергу питання про відродження на Україні козацтва вже як стану, чим воно ґрунтовно відрізнялося від Вільного Козацтва... Позитивною стороною козацтва було те, що воно набирало яскраво національних барв. Досить перерахувати прізвища деяких кошових отаманів, щоб погодитися з тим, що гетьман передав цю справу в руки тих, яким болів успішний перебіг національної революції" [13, с. 68].

Заходи гетьманського уряду щодо розбудови Національних збройних сил підтримав генерал П. Єрошевич у праці "Спогади з часів гетьмана Павла Скоропадського на Україні і повстання наро-

ду українського проти влади гетьмана та німців окупантів" (1928). Автор зауважує, що якісно новим етапом у розвитку військового будівництва стала діяльність гетьмана П. Скоропадського. При цьому він зазначає, що військове будівництво періоду Гетьманату мало ряд особливостей. По-перше, його значно ускладнювала німецько-австрійська присутність в Україні. На підставі Берестейського мирного договору УНР із країнами Четверного союзу на територію УНР було перекинуто 450-тисячну німецько-австрійську армію. По-друге, військове будівництво очолив висококваліфікований фахівець - генерал-лейтенант П. Скоропадський, котрий до того ж став главою держави. По-третє, Військове міністерство гетьмана вже мало певні напрацювання попереднього уряду. По-четверте, провідну роль у військовому будівництві почали відігравати фахівці старшого офіцерського складу колишньої імперської армії [5, с. 57].

Загалом схвально оцінював військове будівництво за часів Гетьманату й З. Стефанів, який відзначав, що новостворена армія, національна за ознаками і внутрішнім укладом, мала бути гарантом незалежності Української держави. Її ядром стали вісім армійських корпусів: волинський, подільський, одеський, київський, чернігівський, полтавський, харківський і катеринославський, які очолювали здебільшого генерали-українці.

Водночас військовий історик відзначав негативні тенденції при формуванні війська: "Старшин приймали тільки з передвоєнними кваліфікаціями. Через те, до армії ввійшли старшини, хоч і фахово-освічені, але з національного погляду байдухи. Прийнято дуже багато старшин-москалів, що взагалі вороже ставилися до українства". Військове міністерство, у якому працювало чимало національно свідомих українських генералів і старшин, віддало наказ "приймати до війська старшин воєнного часу, що склалися з патріотично налаштованої української інтелігентської молоді" [18, с. 426-429].

Децю іншої точки зору дотримується О. Удовиченко, який зауважує, що гетьманський переворот "був зустрінутий в українських частинах майже спокійно. Для української молоді, - наголошував автор, - вихованої на історичних традиціях минувшини, тієї, що складала на той час молододу Українську Армію, нова форма влади навіть імпонувала" [19, с. 41]. Однак перші кроки правління нової української влади на чолі з гетьманом викликали певну недовіру до себе з боку армії. Причини цієї недовіри полягали в тому, що новий Український Уряд повів невдалу національну й соціальну політику. "Як у державний, так і у військовий апарат покликано було до праці чимало людей, які, в силу своїх русофільських тенденцій, дивилися на Україну як на плацдарм для формування антибільшовицьких сил. Поза цим, малося на увазі також створення військових формацій із самих українців, які мусили б своєю кров'ю повалити советську владу в Москві й відновити "велику і неділимую" Росію. Серед українських частин київської залоги почалися заворушення. Внаслідок того, німецька влада обеззброїла дивізію Синьожупанників і Січових Стрільців" [Там само]. Але попри це, як зауважує автор, згадуючи ці заходи німецької влади в Києві, у самій Україні в цей час настав відносний спокій і Гетьманський уряд розпочав формувати нову Українську Армію в складі 16-ти піших дивізій і 8-ми кінних. З приходом геть-

манського уряду до влади, на його думку, було відновлено та переорганізовано апарати Головного і Генеральних штабів. Як і в першому, так і в другому працювало майже 150 старшин генерального штабу, а серед них - чимало видатних із великим командним і науковим досвідом. Серед таких автор визначив: "професора Академії Генерального Штабу, колишнього командувача 9-ї армії, генерала Юнакова, генерал-інспектора артилерії Південно-Західного фронту, відомого гарматника генерала Дельвіга, командирів корпусів, дивізій та їх начальників штабів, як, наприклад, генерали і полковники: Галкін, Сінклер, Мішківський, Бронський, Сальський, Капустянський, Куц, Осецький, Єрошевич, Дроздовський, Безручко, Сулковський та багато інших. Військовим міністром призначено бувшого командира 4-ї російської армії генерал-лейтенанта О. Рогозу" [Там само].

Велику наукову вартість має праця контр-адмірала Святослава Шрамченка з історії українського воєнно-морського флоту: "Українська воєнна сльота" доби гетьманщини в "Історії українського війська" [22]. Навесні й улітку 1918 р. Чорноморський флот став українським. "За Гетьманату українські морські справи входять уже в регулярні рамки. Міністерство морських справ розвивається так, як слід було б такій великій державі, якою була тоді Україна. Особистий склад морських установ наповнився уже добрим фаховим персоналом", - відзначав історик українського флоту [Там само, с. 340]. На службу Україні тоді зголосилися досвідчені фахівці вищого рангу - адмірала М. Остроградський, М. Саблін, А. Покровський, В. Шрамченко, О. Неміц, В. Канін, В. Ключковський, В. Богомолец, К. Свірський. Розглядаючи історію українського руху на Чорноморському флоті, С. Шрамченко підкреслив, що він охопив майже всі кораблі. До речі, у спогадах колишнього старшини флоту Миколи Неклієвича відзначено: "Командуючий Чорноморською фльотою енергійний, розумний державник віце-адмірал О. В. Колчак відразу поставився прихильно до Українського Чорноморського Руху. Причому ця прихильність ще побільшилась, коли у партійній боротьбі почався розвал фльоти, а українці показали найбільш здисциплінованими" [Там само, с. 68].

Цікавий аналіз військового будівництва періоду Гетьманату подає відомий військовик В. Кучабський. У його науково-історичній спадщині значне місце посідали проблеми національного будівництва збройних сил. У своїх працях він неодноразово критикував Центральну Раду за її нездатність негайно приступити до державотворчої діяльності, активного військового будівництва з метою в найкоротший термін створити міцний державний апарат і регулярну боездатну армію. Будучи прихильником ідеї Гетьманату, що домігся стабільності і приступив до процесу будівництва міцного апарату і власної армії, В. Кучабський водночас зауважував, що нова влада не стояла на позиціях національної ідеї й робила фатальні поступки проросійським елементам, які мали значний вплив у державі; господарем ситуації часто було німецьке командування [8, с. 63-64]. При цьому В. Кучабський із прикриттю констатував, що Гетьманська держава, маючи істотні переваги в організації держави перед Центральною Радою, не змогла об'єднати всіх течій національно-визвольного руху, створити міцну соціальну основу в особі консолідованого суспільства [Там само, с. 68].

Восени 1918 р., скориставшись непослідовною політикою гетьмана П. Скоропадського в соціально-політичній сфері та національному питанні, особливо ж проголошенням федерації з білою Росією, Директорія на чолі з С. Петлюрою та В. Винниченком здійснила антигетьманське повстання й прийшла в грудні того ж року до влади. Серед причин швидкої поразки гетьмана В. Прохода назвав домінування в армії байдужих до української справи генералів й офіцерів колишньої російської армії, існування дискримінації українців-старшин, як це було в Сірій дивізії. Поштовхом до повстання стало проголошення союзу з білою Росією. Під час повстання більшість гетьманського війська перейшла на бік Директорії [15, с. 82-83].

Таким чином, проіснувавши сім із половиною місяців, гетьманська Українська держава розпалася. Як і в попередній період, провідною у всьому державотворчому процесі була проблема військового будівництва.

Аналізуючи ситуацію в Україні навесні й улітку 1918 р., тобто в добу Української держави гетьмана П. Скоропадського, переважна більшість дослідників військової історії дійшли висновку, що в державі на цей час загалом склалися всі необхідні суб'єктивні умови творення регулярної національної армії: розуміння важливості проблеми з боку уряду, наявність необхідних кваліфікованих військових фахівців, достатня кількість військового спорядження, але об'єктивні умови національного військового будівництва були не на користь України. Перешкоди з боку австро-німецького командування, що фактично окупувало Україну, не давали можливості П. Скоропадському розгорнути будівництво української армії. Антанта, не визнавши права України на незалежність, змусила П. Скоропадського на федерацію з Росією, чим остаточно спричинила його ізоляцію всередині країни й падіння гетьманського режиму. Відсутність у гетьмана чисельної, добре дисциплінованої боєздатної армії позбавила його можливості втримати стабільність як усередині країни, так і гарантувати її від зовнішньої загрози.

Висновки

Таким чином, гетьманська течія українських військових дослідників міжвоєнного періоду напрацювала власну концепцію української революції, яка знайшла своє втілення у військово-історичних працях її представників. Визначаючи позитивні й негативні риси військового будівництва доби Гетьманату, автори наукових і мемуарно-аналітичних праць до вдалих кроків у сфері військової політики відносили: збільшення військових корпусів, дивізій, відділів; взяття до уваги помилок Центральної Ради; формування нової Української армії; відновлення Головного і Генерального Штабу; відновлення Вільного Козацтва; повернення Чорноморського флоту Україні. Разом із тим, військові історики виділяли й негативи цього процесу, яких було чимало, а саме: до армії увійшли старшини, хоч освічені, але національно байдужі, більшість із яких були росіянами, що негативно ставилися до українців; армія не стояла на позиціях національної ідеї; керівництво робило численні поступки проросійським елементам; Гетьманат не зміг об'єднати всіх течій національно-визвольного руху і створити міцну соціальну основу в особі консолідованого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безручко М. Січові Стрільці в боротьбі за державність (березень-грудень 1919 р.) / М. Безручко. - Каліш, 1932. - 82 с.
2. Голубко В. Є. Військове будівництво Павла Скоропадського: плани і реалії / В. Є. Голубко // Держава та армія: вісник ун-ту "Львів. політехніка". - 1999. - № 377. - С. 28-39.
3. Гордієнко В. Українська Галицька Армія / В. Гордієнко. - Львів: Меморіал, 1991. - 112 с.
4. Дашкевич Р. Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті київські ворота / Р. Дашкевич. - Нью-Йорк, 1965. - 208 с.
5. Єрошевич П. Спогади з часів гетьмана Павла Скоропадського на Україні і повстання народу українського проти влади гетьмана та німців окупантів / П. Єрошевич // Табор. - 1928.
6. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х рр. XX ст.) / [за ред. І. Крип'якевича, Б. Гнатевича, З. Стефаніва та ін.]. - Львів: Вид-во І. Тиктора, 1936. - 801 с.
7. Коновалець Є. Причинники до історії Української революції / Є. Коновалець. - Прага, 1928. - 39 с.
8. Кучабський В. Війна прогаяних можливостей / В. Кучабський // Літопис (Берлін). - 1924. - Ч. 4. - 113 с.
9. Кондратюк В. Українська революція: здобутки і втрати в державницьких змаганнях (1917-1920) / В. Кондратюк. - Київ, 1998. - 286 с.
10. Литвин М. Збройні Сили України I пол. XX ст. Генерали і адмірالی / М. Литвин, Ю. Науменко. - Львів; Харків, 2007. - 244 с.
11. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914-1918 / К. Левицький. - Львів, 1929. - Ч. 2. - С. 289-296; Львів, 1930. - Ч. 3. - С. 497-776.
12. Мельник Р. П. Проблема матеріально-технічного забезпечення збройних сил у теоретичних розробках військовиків інтернованої армії УНР у міжвоєнний період / Р. П. Мельник // Схід. - 2010. - № 5. - С. 97-103.
13. Омелянович-Павленко М. На Україні 1917-1918. Спомини / М. Омелянович-Павленко. - Прага: Стілулс, 1935. - 72 с.
14. Проданюк Ф. Українська Держава та її гетьман Павло Скоропадський / Ф. Проданюк // Військо України. - 1993. - № 10. - С. 79-91.
15. Прохода В. Записки до історії Сірих / В. Прохода. // За державність. - Каліш, 1929. - 36. I. - С. 82-83.
16. Сергійчук В. Національний міф про Петлюру в світлі нових документів / В. Сергійчук // У 70-річчя Паризької трагедії 1926-1996. - С. 41-48.
17. Скоропадський П. Спогади / П. Скоропадський; [передм. Г. Палакіна]. - К.: Україна, 1992. - 319 с.
18. Стефанів З. Українські Збройні Сили в 1917-1921 рр. Воєнно-історичний нарис / З. Стефанів. - Коломия, 1935. - Ч. 1. - 123 с.
19. Удовиченко О. Україна у війні за державність: історія, організація і бойові сили 1917 - 1921 / О. Удовиченко. - К., 1995. - 206 с.
20. Фуртес О. Військово-історична проблематика у працях української еміграції 1920-1939 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / О. Фуртес. - Львів, 2009. - 20 с.
21. Шанковський Л. Нарис української воєнної історіографії / Л. Шанковський // Український історик. - 1970. - Ч. 4 (28). - С. 67-75.
22. Шрамченко С. Українська воєнна фльота (1919-1920 рр.) Історія Українського війська / С. Шрамченко. - К.: Варта, 1995. - Т. 2. - С. 337-341.
23. Якимович Б. Збройні сили України: нарис історії / Б. Якимович. - Львів, 1996. - 360 с.

R. Mel'nyk

ANALYSIS OF MILITARY CONSTRUCTION PERIOD HETMANATE IN SCIENTIFIC AND ANALYTICAL MEMOIR WRITINGS OF MILITARY HISTORIANS INTERWAR TWENTIETH

In the studio solved the problem associated with the analysis of military construction period Hetman of the Ukrainian military literature of the 20-30th years of XX century. Displaying basic conceptual approaches to military researchers studying the historical experience of nation-building period of the armed forces of the Ukrainian State of Hetman Pavlo Skoropadsky.

Key words: military construction, and scientific memoirs and analytical work, the hetman, military emigration, P. Skoropadsky.

© Р. Мельник

Надійшла до редакції 23.12.2011

УДК 001:316

ІСТОРИЧНА ГЕНЕЗА "СОЦІОЛОГІЇ ТІЛА" ЯК ВПЛИВОВОГО НАПРЯМКУ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

ЯРОСЛАВ ПОТАПЕНКО,*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та культури України**Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди"*

Розглядається історична специфіка соматичної аналітики в сучасних соціологічних студіях. Особлива увага приділяється "повороту до тіла" в соціології як наслідку широкого інтердисциплінарного діалогу з іншими соціокультурними дисциплінами. Аналітика тілесності крізь призму історичної генези соціології тіла дозволяє суттєво й змістовно розширити предметне поле досліджень у цій галузі, включення до сфери її інтересів феноменів, котрі раніше вважалися предметом дослідження антропології, етнології, психології або філософії.

Ключові слова: тілесність, соціологія, поворот до тіла, тілесні практики, міждисциплінарний діалог.

Постановка проблеми. До початку ХХІ ст. на Заході напрацьовано великий обсяг наукової літератури, присвяченої тілесності, проте проблема концептуалізації категорії тілесності як ключової онтологічної складової буття людини все ще залишається відкритою. Вивчення цього феномена розвивається, здебільшого, у руслі постмодернізму та постструктуралізму, що створює додаткові труднощі у виробленні чітких теоретико-методологічних засад предмету дослідження (у постмодернізмі це неможливо априорі).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Аналіз "соціології тілесності" знаходимо в публікаціях Б. Тернера, П. Романова, Є. Ярьскої-Смирнової, А. Беркут, А. Орлової, М. Рябова, М. Степанова, проте огляд цих праць дозволяє зробити висновок про відсутність комплексного підходу й численні "білі плями" в означеній проблематиці.

Як методологічний засновок наведемо тезу сучасних російських авторів П. Романова та Є. Ярьскої-Смирнової про принципову відмінність у дослідженні соматичних аспектів буття, яка вже традиційно сформувалася в близьких, проте аж ніяк не то-

тожних соціогуманітарних дисциплінах. Для антрополога тіло - це, насамперед, екзотичний "інший", що його слід "прочитати", декодувати, зрозуміти й інтерпретувати раціональними засобами (для того, щоб ефективно контролювати, вписавши в традиційну систему західного капіталізму). Тому тіло з позицій антропології розглядається як "простір соціального маркування", класифікаційна система, об'єкт ритуальних практик та семіотичних трансформацій. Соціологія від часу свого заснування не визнавала важливості фізичних та індивідуально-психологічних чинників у просторі соціального, обстоючи дихотомію "природа-культура". Тіло або взагалі не вважалось вартим концептуалізації й наукової проблематизації, або потрактовувалося як щось другорядне, кероване, "зовнішнє" по відношенню до суб'єкта соціальної комунікації [7, с. 117]. Ситуацію ускладнювала й та обставина, що аналітика тілесності в західній соціогуманітаристиці ґрунтувалася на засадах постмодернізму, тоді як у соціології переважають теоретико-методологічні засади.

Кардинальні зміни в ставленні соціологів до тілесної проблематики відбулися від середини 1970-х рр.